

INTERVIEW

Als kind droomde hij van verre reizen naar de Oriënt. **Leo Kwartan** (64) werd kenner van het Midden-Oosten, schrijver en nog veel meer. Over de hectiek in Caïro en de rust in Giethoorn. 'Ik hecht zeer aan onafhankelijkheid.'

Ron Kosterman

Foto's Reyer Boxem

Leo Kwartan noemt het 'een ongeremde hang naar de romantiek van de Oriënt'. De antropoloog, arabist, schrijver en – tot in maart van dit jaar – blogger van *EW* was tien of elf jaar oud, vertelt hij, toen hij de film *Lawrence of Arabia* zag. 'De beelden van woestijnen, oases, bedoeïenen, kamelen, de lucht, al die kleuren en de stiltes in de film – het greep me allemaal.'

'Ik verzamelde postzegels, ook uit het Midden-Oosten. Die uit Irak vond ik heel interessant. Ze waren niet zo mooi, een beetje klein en viezig, met een wat zweverige man erop en daaroverheen een vette stempel. Ik stelde me voor dat die zegels eerst over de tong van een Arabier waren gegaan voordat ze op een brief waren geplakt. Irak, zag ik in de atlas, was een groot land. Daar wilde ik heen.'

'Ik stuurde een brief aan de enige Arabier die ik kende, uit de krant, de Saudi-sche koning Faisal. *Dear King Faisal*, schreef ik, *I'm Leo, a schoolboy from Holland. I'm collecting stamps. Could you send some?* Drie maanden later kreeg ik een brief met postzegels terug. Dat tekent de Arabische mentaliteit. Ze vonden die interesse heel leuk.'

'Met mijn ouders gingen we soms naar Londen. In Oxford Street en Regent Street hadden alle luchtvaartmaatschappijen hun kantoor. Bij die uit het Midden-Oosten liep ik naar binnen om folders te vragen. Ik schreef ook ambassades aan. Zuid-Jemen, in die tijd een communistisch land, stuurde een boekje met verschrikkelijk lelijke foto's. Hoe minder ik erop zag, des te meer ik ging fantaseren.'

Kwartan ontvangt in Giethoorn, het waterstreekdorp in Overijssel. Hij woont met zijn vrouw, een arts, en 21-jarige zoon, biologiestudent in Groningen, net buiten het toeristische centrum. Veel groen en water op en rondom het grote stuk land. Naast de moestuin staat een voetbaldoel. De gerenoveerde woonboer-

'Ik heb niet zo snel een mening over iets, ik observeer'

derij is honderd jaar oud. De schuur, waar eens kolen en stookolie werden verhandeld, is verbouwd tot werkruimte.

De gast mag kiezen in welke mok hij zijn koffie wil. Er staan er zes, meegenomen uit het Midden-Oosten, elk met een beeltenis van een dictator erop. De keuze valt op Mohamed Morsi, president van Egypte tussen juni 2012 en juli 2013, overleden in 2019. 'Morsi was een Moslimbroeder. Weliswaar democratisch gekozen, maar een dictator in de dop.'

Hij woont er twintig jaar. Daarvoor in Leiden, waar hij ook studeerde. Hij en zijn vrouw zochten met hun pasgeboren zoon ruimte. Bij een zoektocht op internet liep de computer vast. 'Precies toen deze plek te zien was. Een Arabier zou zeggen: "Het was Gods wil." Het was een bouwval, maar we waren verkocht. Geweldig. Geen burens die herrie maken, geen gemeente die je op de vingers kijkt. Je moet alleen erg houden van grasmaaien. En je moet zelf de sloten uitbaggeren. In Giethoorn groeit alles heel hard.'

Onlangs kwam *Arabist onder Arabieren. Ontmoetingen in het Midden-Oosten* uit, waarin de zestig blogs die Kwartan voor *EW* schreef, zijn gebundeld. Hij, de antropoloog, observeert vooral. 'Ik heb niet zo snel een mening over iets. Ik ben geen actievoerder, maar breng in kaart wat ik zie. Ik noem het afsnijdsels. Dat zijn beschrijvingen die je niet snel opneemt in een interview, maar die misschien wel belangrijker zijn dan citaten. Ze hebben te maken met de Arabische mooipraterij, de ongerijmdheden en de humor.' Sommige blogs gaan over blunders in het bedrijfsleven. Met Leo Kwartan Middle East Consultancy adviseert hij westerse en Arabische bedrijven over hoe ze zaken moeten doen met elkaar en na fusies en overnames en in joint ventures met elkaar moeten omgaan. 'Dat gaat nogal eens mis.'

Kwartan komt vier tot vijf keer per jaar in het Midden-Oosten. Dan blijft hij er meestal één of twee weken. 'In de ochtend ga ik weg uit Giethoorn en rijd ik naar Schiphol. Als ik 's middags in Caïro aankom, een stad van miljoenen mensen, sta ik ineens in

'Je moet in Giethoorn erg houden van grasmaaien'

Leo Kwartan (Rotterdam, 1957) is schrijver, adviseur en ondernemer. Studeerde antropologie en Arabische taal en literatuur. Geeft ook colleges over het Midden-Oosten bij onderzoeksinstituut Clingendael en Defensie.

the middle of the crowds. Hectiek, lawaai, uitlaatgassen. Ik dompel me graag onder in die menigte. Maar na een week heb ik het wel weer gehad met die drukte. Soms ga ik wat langer. Dan reis ik daar. Ik vind het geweldig om in Bagdad te zijn, maar ik wil ook andere steden in Irak zien, naar het platteland gaan en gebieden bezoeken die ik nog niet ken.

'Ik vind de afwisseling heel leuk. Je hebt rijke landen en arme landen. De laatste boeien mij meer. Rijke landen als Qatar en de Verenigde Arabische Emiraten zien eruit als Legoland. In Qatar groeit geen gras, alleen op een kunstmatige manier, nauwkeurig bewaterd en bijgehouden. Je ziet er geen vuil op straat. Elke avond, voordat de Qatarezen gaan slapen, wordt het land gestofzuigd. 'De landen waar ik het liefst kom, zijn Syrië, Irak, Libanon en Saudi-Arabië. Saudi-Arabië is ook rijk, maar het heeft een enorm achterland met gewesten die arm zijn en waar je de traditionele cultuur hebt. Saudi-Arabië krijg je niet gestofzuigd.'

'Ik vind de gelaagdheid en complexiteit van de samenlevingen in het Midden-Oosten razend interessant. Met al die minderheden: de soennieten, sjiïten, christenen, joden. Politieke systemen zijn er heel ingewikkeld. Zoals in Irak, waar ze dan wel verkiezingen hebben, maar waar de formatieonderhandelingen op straat worden uitgevochten. Daar wil ik vat op krijgen. Ik wil begrijpen hoe dat werkt.'

'De gewone burgers doen er intussen alles aan om te dealen met de situatie en alle tegenstellingen. Dat is hun kracht. Het beeld dat wij van onder meer Irak hebben, is dat de soennieten en sjiïten elkaar naar het leven staan. De gewone Irakezen proberen zo normaal mogelijk met elkaar te leven. Ik heb daar eens een lezing gehouden over soennie-

ten en sjiïten. De mensen luisterden beleefd, maar in de pauze kwamen ze naar me toe. Doctor Leo, vroegen ze, wilt u dat niet doen? Daar praten we niet over. We zijn allemaal Irakezen. Ik ben trouwens helemaal geen doctor. Dat is nou Arabische mooipraterij.'

Die burgers lijden onder wrede, oorlogszuchtige dictators. 'Natuurlijk breekt mijn hart bij wat ik zie. Mensen die worden vervolgd om niks, van wie familie is vermoord of die zelf gemarteld zijn. Straatarme mensen die met hun kinderen uit een vuilcontainer eten. Maar het is niet zo dat ik daar rondloop en denk: wat heb ik toch een grote moeite met de dictatuur, hier moeten democratische waarden worden ingebracht. Daarvoor loop ik te lang mee. Zo werkt het niet. Democratie moet groeien, vanuit de bevolking komen. De landen die nog enig democratisch gehalte hebben, zoals Libanon en Irak, functioneren helaas ook niet echt goed.'

Kwartan doorspekt zijn blogs met veel humor. 'Je kunt niet voortdurend verontwaardigd zijn en de ernst van alles zien. Dan wordt het leven ondraaglijk. Als ik op tv ben geweest en de volgende dag in Giethoorn de hond uitlaat, word ik weleens aangeklampt. Wat een ellende, hè, met die aanslagen, ISIS, de oorlog in Syrië. Dat is zo, maar net als ik gaan veel mensen in de Arabische wereld daar met humor mee om.'

'In 2013, 2014 en 2015 was ik in Damascus, tijdens de bombardementen. Dat ging maar door, de hele dag. Maar

ook het leven ging door. Ik zat in een taxi en ineens was er weer zo'n knetterende inslag. De chauffeur zei: "Dit is nou onze rapmuziek." Veel mensen zagen in die bommen een extra reden om uit te gaan die avond. Naar het winkelcentrum, pizza eten.

'Ik denk dat mijn gevoel voor humor te maken heeft met dat ik ben geboren en getogen in het Rotterdam van kort na de oorlog. Mijn ouders, mijn ooms en tantes, allemaal Rotterdamers, waren tieners en twintigers bij het bombardement van 1940. Ze hadden te veel gezien. In mijn jeugd kwamen het bombardement en het Rotterdam van vroeger geregeld ter sprake, maar voor emoties was weinig plaats. De ellende werd op z'n Rotterdams weggelachen.'

Hij woonde met zijn ouders en twee oudere zussen aan de Goudsesingel, in het centrum. 'Je kon er onwijs goed voetballen. Het was één groot voetbalveld. Alles om ons huis heen was platgegooid. Met mijn opa ging ik mee naar de thuiswedstrijden van Feyenoord en Sparta. Als hij voor mij geen kaartje had, liep ik als jongetje onder zijn jas het stadion in.'

Tijdens vakanties sliep hij zo nu en dan op de hoedenplank van de auto van zijn vader. Die was reislustig. 'Ik heb een oude Citroën DS, een snoek. Dat is nostalgie. Mijn vader had grote auto's waar iedereen en de koffers in pasten. Dan gingen we drie weken op pad. Naar Frankrijk, soms naar Spanje, Zwitserland of Italië. Meestal vertrokken we op de bonnefooi. Konden we geen hotel krijgen, dan sliepen we langs de weg.'

Hij droomde van verre reizen. Op de basisschool al volgde Kwartan in kranten en tijdschriften de conflicten en oorlogen in het Midden-Oosten. Hij las de boeken van Daniël van der Meulen, arabist en ontdekkingsreiziger. In 1975, hij was zeventien, reisde hij met twee vriendjes per trein naar Istanbul. Een jaar later was hij in Marokko. 'In 1977 ben ik liftend met een vriend naar Syrië en Jordanië gegaan. Alles wat ik verwachtte, kwam uit. De eerste halte in Syrië was de stad Homs. De eerste ochtend werd ik wakker van stemmen op de gang. Dat klonk verschrikkelijk, heel harde klanken, alsof er ruzie werd gemaakt. Dat was mijn kennismaking met het Arabisch.'

Een jaar eerder was hij met de studie antropologie begonnen. In 1981 besloot

Kwartan Arabische taal en literatuur eraan toe te voegen. Vijf jaar later studeerde hij in beide vakken af. 'Ik heb lang gestudeerd. Dat komt doordat ik in die periode ook veel heb gereisd. En ik heb een aantal maanden gestudeerd en gewoond in Jeddah, Saudi-Arabië. Later heb ik ruim een half jaar op het platteland in Jemen gewoond. Geweldig om mee te maken.'

Na zijn afstuderen werkte hij acht jaar voor de KLM. 'Ik werd ingezet op projecten waar cultuurverschillen een issue waren. Met mijn reislust was het de ideale werkgever. Maar mijn hart lag er niet. Ik wilde meer. Ik heb mijn dienstverband bij de KLM in korte tijd teruggebracht naar vier dagen. En in nog kortere tijd naar drie dagen.'

'In de kelder van het bedrijf houdt de veiligheidsdienst de personeelsdossiers bij'

Kwartan trad toen al in de media op als duider van ontwikkelingen in het Midden-Oosten. Hij schreef verhalen, adviseerde ministeries en bedrijven. Al eens breidde hij zijn werkterrein uit. Kwartan treedt ook op als getuige-deskundige in rechtszaken en assisteert de politie in dossiers die een relatie hebben met het Midden-Oosten. 'Ik wil me zo breed mogelijk opstellen. Ik hecht zeer aan mijn onafhankelijkheid. Die kan ik het beste garanderen door een solide financiële basis. Ik wil niet afhankelijk zijn van één broodheer.'

Zijn zakelijke klanten zijn vooral olie- en gasmaatschappijen, maar ook bedrijven uit andere sectoren, waaronder de voedingsindustrie, kloppen bij hem aan. 'Ook dan kijk ik met de blik van de antro-

Bestel het boek:
ARABIST ONDER ARABIEN

Boeiende verhalen en humoristische anekdotes achter de bekende krantenkoppen met geweld en oorlogsleed leest u in het boek *Arabist onder Arabieren*. Hierin beschrijft Leo Kwartan ontmoetingen met onder anderen ritselaars, bekeerders, expats en ayatollahs. Deze uitgave telt 274 pagina's en kost € 19,95. Bestel via tijdschrift.nu.nl/ew of bel 020-8947553.

poloog. Hoe gedragen mensen zich in organisaties? Ik zit weleens bij vergaderingen. Nederlanders stellen zich dan vaak lachwekkend op. Ze spelen poppenkast. Iedereen moet aan bod komen, een inbreng hebben. Je moet anderen "triggere" en "challengen". In het Midden-Oosten is de baas aan het woord, de rest houdt zijn mond. Arabische CEO's zijn net zo goed dictators. Die moet je niet "challengen". Doe je dat wel, dan kan het fout aflopen met je loopbaan. Arabieren zijn van de mooipraterij – *mujamala*, iets tussen vleierij en welbespraaktheid in.'

De grootste valkuil? 'Onze regelzucht. Een Nederlander die in een joint venture of bij een Arabisch bedrijf komt werken, denkt vaak als eerste: de procedures hier zijn ouderwets en niet effectief, dat gaan we anders doen.'

'Arabieren krijgen daar de rillingen van. Ze werken in een strikte hiërarchie. Likken naar boven en trappen naar onder. Zit je ergens in het middenmanagement, dan heb je één ding waaraan je je kunt vasthouden: procedures. Zolang je die volgt, kunnen ze je nooit ergens de schuld van geven. Verander je de procedures, dan worden Arabische werknemers onzeker en is de veiligste optie om niks meer uit te voeren.'

'Van notulen houden ze niet. In Syrië bijvoorbeeld is het een nationale sport om je personeelsdossier zo dun mogelijk te houden. In de kelder van de joint venture houdt de staatsveiligheidsdienst alle dossiers bij. Alles waar je naam bij staat, komt daarin te staan. Gaat er iets fout bij het bedrijf, dan kunnen er reperccussies volgen.'

'Nederlanders schrijven graag e-mails. Die zijn in het Midden-Oosten minder populair. Je krijgt geen antwoord, want zo'n e-mail kan openbaar worden gemaakt. Ik word soms ingehuurd door een bedrijf met een zusterorganisatie in Saudi-Arabië. Dan is er weer eens rottiigheid. Nou, zeggen ze dan, we hebben gisteren een e-mail gestuurd waarin we ze eens goed de waarheid hebben verteld.'

'Het kwaad is dan al geschied. Het risico dat de zaak escaleert, is groot. Had gebeld of het vliegtuig naar Riad genomen en was met die mensen koffie gaan drinken of een waterpijp gaan roken om de zaak te bespreken. Dan was je er wel uitgekomen.'